

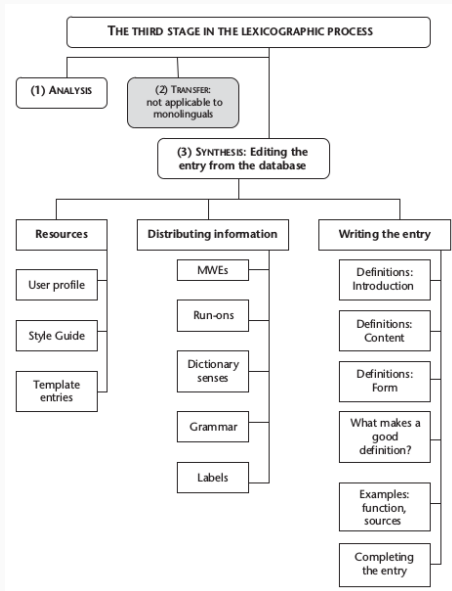
Az egynyelvű szócikk szerkesztése

2019. május 3.

- Eddig az adatbázis-építésről volt szó – **makroszerkezet, analízis**
- Most jön a szócikkszerkesztés – **mikroszerkezet, szintézis**
  - Az adatbázisban elvileg rengeteg információ van
  - Ezek nem kerülnek mind a szócikkbe
  - Szintézis: válogatás és elrendezés

A fejezet felépítése

Erőforrások

Erőforrások (az adatbázison kívül):

1. Felhasználói profil
2. Style Guide
3. Template-ek

A szótárhasználó igényei és a tartalom:

- Mik legyenek címszavak?
- Milyen jelentéseket vegyünk fel?
- A jelentések granularitása
- Címkék granularitása
- Milyen nyelvtani információ kell?
- Mennyi, milyen példa legyen?

A szótárhasználó kompetenciája és az információ prezentálásának módja:

- metanyelv, szótári konvenciók
  - rövidítések, IPA, zárójelezés
- A definíciók nyelvezete
- Nyelvtani információk formája, mélysége

amendment 1 [C] a change made to a law or agreement **1a** [C] one of the changes that has been made to the US constitution **1b** [U] the process of changing a law or arrangement **2** [C] a change made in a document or plan
MED-1 (2002)

amendment [C] a change made to a law, agreement, or document
Macmillan Essential Dictionary 2003

A mikroszerkezet minden aspektusát leírja (elvileg), pl.:

- variánsok kezelése, hivatkozások
- definíciótípusok
- példák formája, zárójelezés
- ...

Cél: legyen konzisztens a szótár

Ez jó a szerkesztőknek és a szótárhasználóknak is.

Sztenderd modellek ("címszó-vázak") olyan kategóriákhoz, amelyek címszavai nagyon hasonló szerkezetűek

Előnyei:

- Gyorsítja a szerkesztési folyamatot
- Biztosítja, hogy az egy lexikai csoportba tartozó szavak szisztematikusan legyenek kezelve

Példák:

- Növény – anyag rendszeres poliszémia a fáknál
- Foglalkozások
  - "someone whose job is to..."
- Betegségek
  - Id. következő ábra

Defining features	Allowable options
gravity	'serious', 'minor'
genus expression	'illness', 'medical condition', 'disease', OTHER
location	'affecting your ...', 'which affects ...'
person	'which (mainly) affects ...'
cause	'caused by ...'
symptoms	'that makes you ...', 'that makes it difficult for you to ...', 'in which ...', OTHER
full form	'X is an abbreviation/short form of ...'

Az átadott információ

Többszavas kifejezések

- Leírás – használat
  - Fix és variálható elemek
  - Gyakoriságok
  - Módosíthatóság

Pl.: **arc** "mint a lelkiállapot, érzelem, értelem tükrözője, kifejezője"

vmilyen arcot csinál (kissé rég), vmilyen arcot mutat (kissé rég), vmilyen arcot ölt (vál), vmilyen arcot vág (átv is)

Képzett alakok (Run-ons)

Run-ons: nem definiált képzett alakok, általában a szócikk végén megjelenítve

Inkább problémás, mint hasznos.

"There is a temptation – once we are liberated from space constraints – to include all sorts of information simply because we can."

Az adatbázisban feltüntettük a szavakhoz tartozó (lehetőleg) összes lexikai egységet.

- Mi kerüljön be ezek közül?
- Mennyire osszuk szét a jelentéseket?
- Legyenek-e "aljelentések"?
- Milyen sorrendben szerepeljenek a jelentések?

- Szófaj – mindig
- Igéknél tranzitivitás – általában

no obj. , [with obj.] / v.i., v.t.

- Mellékneveknél, főneveknél típus – néha
- ...

Fontos: meg fogja-e érteni a szótárhasználó ezeket?

- Ha nem nyelvész, nem biztos, hogy tudja, mi az hogy attributív melléknév...
- A bonyolult kódokat általában ignorálják.

- Szófajjelölő
- Néhány alap kód
Pl.: T – transitive, U – uncountable
- Minta illusztráció
remember to do sth, remember doing sth
- Példamondatok
- Szintaktikai információ megjelenítése a definícióban

promise¹ [I,T] to tell someone that you will definitely do or provide something or that something will happen: *Last night the headmaster promised a full investigation.* | **promise to do sth** *She's promised to do all she can to help.* | **promise (that)** *Hurry up – we promised we wouldn't be late.* | **promise sb (that)** *You promised me the car would be ready on Monday.* | *'Promise me you won't do anything stupid.'* *'I promise.'* | **promise sth to sb** *I've promised that book to Ian, I'm afraid.* | **promise sb sth** *The company promised us a bonus this year.*

LDOCE-4 (2003)

Az adatbázisban és a szótárban a címkék funkciója különböző.

Pl.: *zongora* – [zene]

- Ez az adatbázisban hasznos címke lehet.
- A szótárba (a használónak) nem kell.

Hogyan adjuk meg a domaint a szótárban?

- Egyszavas címkék
- Rövidítések
- A definícióban, magyarázattal
  - A **boffin** is a scientist; an informal word used in British English.
  - **dosh**: an informal British word meaning money

A szócikk megírása

Nyersanyagok:

- A lemmák (előzetes) felosztása LU-kra és jelentésekre
- Az LU-k jelentésének (jelzésszerű) leírása
- Példák
- Egyéb infók: regiszter, kollokációk, szintaktikai viselkedés, pragmatika, stb.

Mit és hogyan írjunk a definícióba? → Mindig a felhasználótól függ!

cattle *pl.n.* 1. Any of various chiefly domesticated mammals of the genus *Bos*, including cows, steers, bulls, and oxen, often raised for meat and dairy products

AHD-4 (2000)

cattle PLURAL N **Cattle** are cows and bulls

COBUILD Student's Dictionary (1990)

cattle noun pl cows, bulls and oxen that we breed for meat, milk and leather; they are also used to pull a plough etc.

Heinemann International Students' Dictionary (1991)

A definíció funkciója

definition vs. explanation

A definíciók gyakorlati funkciója a szótárhasználók kommunikációs nehézségeinek megoldása.

- **Dekódoló funkció:** a szó megértésének segítése
- **Produktív (kódoló) funkció:** segítség a szó megfelelő használatában

A definíció funkciója

A dekódoláshoz általában nem kell túl sok információ...

A produktív funkcióhoz viszont kell:

- Speciális szemantikai jegyek
Kutya vagy eb, piros vagy vörös?
- Kollokációk
Mit szoktunk *végezni, végrehajtani, eszközölni...*?
- Szociolingvisztikai információk (stílus, nyelvjárás)
Létra vagy lajtorja?
- Pragmatikai, konnotatív jegyek
Nem sétalopp vagy nem atomfizika?

A definíció nyelvi megformálása

catkin: *n* a spicate inflorescence (as of the willow, birch, or oak) bearing scaly bracts and unisexual usu. apetalous flowers

- Ismeri-e a szótárhasználó a botanikát?
- Érti-e a definíció szavait?
- Ismeri-e a szótári konvenciókat ("as of", "usu.")

Ez a definíció pontos, de nem hatékony.

A definíció nyelvi megformálása

Érthetőségi követelmények:

- A definíció nyelve feleljen meg a szótárhasználó kompetenciájának
- Ne használjunk többjelentésű szavakat nem tipikus jelentésben
- Ne kelljen másik szót is megkeresni ahhoz, hogy értsük a definíciót
- A definíció legyen minél inkább "normál szöveg"

catkin: noun a downy, hanging flowering spike of trees such as willow and hazel, pollinated by the wind

A definíció tartalma

Hagyományos modell: a jelentés meghatározható "szükséges és elégséges feltételekkel"

A definíciónak tipikusan két eleme van:

- Fölérendelt szó, kategória (genus)
- Megkülönböztető jegy (differentia)

Ez bizonyos szótípusokra jó, másokra nem.

Fontos, hogy jól válasszuk meg a *genust*. → Melyiket emeljük ki a jelentéskomponensek közül?

A hagyományos modell nehézségei

Sok szó nem határozható meg egy jól leírható, véges számú jegykészlettel.

Ha ezeknél is ragaszkodunk a hagyományos modellhez, akkor a definíció

- Indokolatlanul hosszú és részletes lesz, vagy
- Túl rövid és homályos lesz

Prototípusok és definíciók

"what is normally the case rather than what is necessarily the case"

absolute: *n* a value or principle that is regarded as universally valid or which may be viewed without relation to other things

→ A jelentés le van szűkítve a filozófiai értelemre (mert ez a gyakori)

bus: a large motor vehicle carrying passengers by road, typically one serving the public on a fixed route and for a fare

→ alapvető információk és a prototipikus busz jellemzői

A definíció tartalma: mennyiségi kérdések

raft² *v* **1** [X9] to carry (something) on a raft (somewhere):
raft the stores over to the island **2** [X9] to send (wood)
in the form of a raft (somewhere): *raft the logs down the*
river **3** [T1] to cross (water) on a raft: *They rafted the*
lake. **4** [L9] to travel (somewhere) on a raft: *They rafted*
down the river to New Orleans.

LDOCE-1 (1978)

raft² *v* [I,T] to travel by raft or carry things by raft

LDOCE-3 (1995)

- A részletesebb definíció a szó használatában segít
- De a *raft* egy nagyon ritka ige
- A dekódoló funkció valószínűleg fontosabb itt

Gazdaságos megoldás, ha:

- A definiálandó szó és a használt szinoníma tényleg ugyanazt jelenti
- Csak regiszterben, földrajzi eloszlásban, stílusban lehet különbség!
Pl: dosh – money
- Egyébként tökéletes szinoníma nincs

"Nem tudom." vs. *"Honnan tudnám?"*

A beszélői attitűdök nagy része nyelvileg kódolt. → **pragmatika**

Nyelven kívüli tényezők: az üzenet nem csak a szó szerinti jelentésből következik

A **tipikus** általános jelentése: jellemző vmire/vkire

De: ha személyekre vagy viselkedésre vonatkozik, akkor általában negatív
"Ez annyira tipikus..."

Hogy jelöljük ezeket a szótárban?

- Stíluscímke
- Magyarázat a definícióban
do-gooder *n colloq.* A person who actively tries to help other people, esp. one regarded as unrealistic or officious
- 'pragmatic force gloss'
"used for showing...", "used when you..."

Mikor kell az attitűdöt jelölni a szótárban?

- Ha a felszíni jelentésből nem következik
Az *idiótához* nem szükséges a "lekicsinylő" címke...
- Ha rekurrens
  - Pragmatikai üzenete bárminek lehet (pl. irónia)
  - A szótár azt írja le, ami rendszeres
  - Ahol az attitűd kifejezése leírható mintázatot követ

Sértő és offenzív kifejezések

- A szavaknak hatása lehet a hallgatóra
- Nyelvtanulóknak kellemetlen lehet, ha ezeket nem tudják...
- Különösen figyelni kell a:
  - származásra, etnikumra
  - fogyatékoságokra, diszfunkciókra
  - szexuális beállítottságra
  - életkorra
  - nemre

vonatkozó kifejezésekkel.

Sértő és offenzív kifejezések

- Ugyanazok a stratégiák alkalmazhatók, mint a beszélői attitűdnél.
- Kerülendő kifejezéseknél megadhatunk elfogadhatóbb alternatívát:
Siamese twin *old-fashioned* one of two people born with their bodies joined together. This is now considered offensive and it is more polite to say **conjoined twin**.
- De: ne essünk túlzásokba:
crone an offensive term that deliberately insults a woman's age, appearance, and temperament (*offensive*)
→ Kétszer is benne van, hogy sértő, de nem derül ki, pontosan mit jelent a szó.

Konnotációk, kulturális vonatkozások

- Kultúrafüggő asszociációk: pl. pezsgő – ünneplés
- Akkor érdemes a szótárban jelölni, ha ezek szorosan a jelentéshez tartoznak.
- Jelölése: extra magyarázat a definícióhoz
caviar: fish eggs eaten as food, usually spread on bread. In many countries caviar is considered to be a special and expensive food, eaten mainly by rich people

'A semlegesség mítosza'

- Editorializing: vélemények, kommentek belefoglalása a definícióba, pl.:

patron One who countenances, supports or protects.

Commonly a wretch who supports with insolence, and is paid with flattery.

- Különösen veszélyes területek: politika, vallás
A terrorizmust vagy a szélsőségest nehéz pártatlanul leírni...
- Ezek a definíciók óhatatlanul az adott kultúra értékeit fogják képviselni.
- A semlegesség nem mindig lehetséges
pl **reincarnation**:
  - the belief that on the death of the body the soul transmigrates to or is born again in another body
  - Rebirth of the soul in another body

A definíció tartalma: összefoglalás

- Ne akarjunk mindent beleírni!
  - A definíció ne legyen se túl hosszú és részletes, se túl általános
- A "szükséges és elégséges feltételek" meghatározása sokszor hasznos.
  - Néha viszont a prototípus-megközelítés célravezetőbb.
- A definíció tartalmazza a nyelven kívüli információkat (ahol szükséges)!
- Fő szempont: mi az, amit a szótárhasználónak tudnia kell

A definíció hagyományos alapelvei

- A definiálandó szónál egyszerűbb szavakat használjunk!
- Kerüljük a körkörösséget!
- A definíció legyen "behelyettesíthető"!
- Törekedjünk gazdaságosságra!

A definíció konvenciói

- genus-differentia modell

- Lexikográfiai zárójelezés

Funkciói:

- szelekciós megkötések jelzése
- több olvasat megadása egy mondatban

- Formulák

- Pl.: any of various..., the action or practice of...
- Ez a lexikográfusnak hasznos.
- A szótárhasználónak...?

Az információ elrendezése: forma és funkció

- A tárgyaknak általában van formája és funkciója. Melyiket helyezzük előtérbe a definícióban?
- Pl. a ??? spanyolul:
??? recipiente con un tubo acabado en una boca ancha con muchos agujeros pequeños que se usa regar, generalmente plantas
"tartály egy kis lyukakkal ellátott, széles szájban végződő csővel, amelyet általában növények öntözésére használnak"
- Meddig kell olvasnunk, mire rájövünk, miről van szó?
- A funkció hasznosabb az azonosításhoz, mert a forma változékony lehet.

Az információ elrendezése: forma és funkció

- A tárgyaknak általában van formája és funkciója. Melyiket helyezzük előtérbe a definícióban?
- Pl. a locsolókanna spanyolul:
regadera recipiente con un tubo acabado en una boca ancha con muchos agujeros pequeños que se usa regar, generalmente plantas
"tartály egy kis lyukakkal ellátott, széles szájban végződő csővel, amelyet általában növények öntözésére használnak"
- Meddig kell olvasnunk, mire rájövünk, miről van szó?
- A funkció hasznosabb az azonosításhoz, mert a forma változékony lehet.

Egészmondatos definíció:

exorbitant exorbitant prices, rents, charges etc are very much higher than they should be and you think they are unfair

- "bal oldal": példák a használatra
- "jobb oldal": definíció
- Alkalmas kollokációk, szelekciós jellemzők megadására
- Jól leírhatók vele a nyelven kívüli információk
- Követi a "korpuszvezérelt szellemiséget"
- De: jól kell megválasztani, mit írunk a bal oldalra!
- Problémás lehet, ha a szó kontextusai nem behatároltak

'When' definíció:

discussion when people talk about something and tell each other their ideas or opinions

- Szituációt vagy állapotot jelentő főnevekre szokás alkalmazni
- Elkerülhetők vele a formulák
- De: sokszor félreérthető

??? *n* when someone or something has to wait

'When' definíció:

discussion when people talk about something and tell each other their ideas or opinions

- Szituációt vagy állapotot jelentő főnevekre szokás alkalmazni
- Elkerülhetők vele a formulák
- De: sokszor félreérthető

delay n when someone or something has to wait

Rövid definíció:

- Navigációs segítség a teljes definíció mellett
- Pl. az egyes jelentések előtt
fork
  1. UTENSIL FOR EATING
  2. GARDEN OR AGRICULTURAL TOOL
  3. DIVIDING POINT IN ROAD OR RIVER
- Dekódoláshoz ez is elég lehet
- Telefonos alkalmazásokhoz különösen előnyös

Melléknevek:

- A genus-differentia modell általában nem működik
- Hasznos formulák:
  - képes vmire
  - vmiből készült
  - nehéz vagy lehetetlen
incomprehensible difficult or impossible to understand
- Egészmondatos definíciók
  - Sokszor nagy segítség az, hogy miket szokott módosítani:
innocent 4 An innocent question, remark, or comment is not intended to offend or upset people, even if it does

Absztrakt főnevek:

- Nehéz elkerülni, hogy a tövet ismételjük
áldás az *áld* igével kifejezett cselekvés
- Részletes leírás
honesty an honest way of talking or behaving, so you tell the truth and do not try to cheat people or hide information from them
- Néha lehet találni egy jó genust
advocacy public support for something
  - képesség vmire
  - vmi érzése
  - helyzet, amikor

Funkciósavak:

- Ezek nem "jelentenek" semmit, a funkciójukat kell megmagyarázni

that *relative pron.* **I.1.a.** Introducing a clause defining or restricting the antecedent, and thus completing its sense (*OED-2* 1989)

hm 1 used for representing the sound you make when you are pausing to think before saying something else **2** used for ... (*MED-2* 2007)

mate 2 Some men use **mate** as a way of addressing other men when they are talking to them (*COBUILD-5* 2006)

-ly suffix forming adverbs from adjectives, chiefly denoting manner or degree (*ODE-2* 2003)

BTW by the way: used in emails and text messages for adding additional information (*MED-2* 2007).

Defining vocabulary (DV):

- Gyakori szavak véges listája
- Általában 2-3000 szó
- Ez néha kevés
- Lehet-e a DV szavaiból újabbakat (pl. összetételeket) gyártani?
- De: egy jó DV nagy segítség

Egyéb tanácsok a jó definícióhoz

- Keressük az egyensúlyt a pontosság és az érthetőség között!
- Inkább magyarázzunk, mint definiáljunk!
- Nem marslakóknak írjuk a szócikket
A szótárhasználó ismeri magát a fogalmat, csak a szót nem...
- Ne írjunk többet a szükségesnél!
- Minél több időt fordítunk a szócikk megírására, annál kisebb erőfeszítésre lesz szüksége a szótárhasználónak

Funkciójuk a szótárban:

- Hitelesítés
  - Főleg történeti, etimológiai szótáraknál
- A jelentés magyarázata
- Jellemző kontextusok illusztrálása
  - Ez különösen nyelvtanulóknak fontos
- Stílus illusztrálása

A példák forrása

- Idézetek
  - Nem szabad módosítani!
- Kitalált példák
- Korpuszbeli példák

Valójában leginkább "szerkesztett korpuszbeli példák" vannak.

A jó példa

- Természetes és tipikus
  - Attól, hogy valami előfordul a korpuszban, még nem kell, hogy benne legyen a szótárban
  - Megfelelő kontextus (se túl sok, se túl kevés)
  - Ne legyen túl sok "mondaton kívüli" utalás
  - Stílus tekintetében legyen konzisztens
- Informatív
  - Segítse a szó megértését
  - Ne legyen ellentmondásos a definícióval
  - Annyi példa legyen, amennyi szükséges
- Érthető

A szócikkírás lépései

- Jelentések kiválasztása, rendezése
- Definíciók megírása
  - Tegye világossá a szó jelentését
  - Legyen minél rövidebb és érthetőbb
  - Amennyire lehet, segítse a szó produktív használatát
  - Adja meg a tipikus szintaktikai és lexikai környezeteket
  - Adja meg a szükséges szociolingvisztikai jegyeket
- Példák hozzáadása